

Een middeleeuwse gordelsluiting

Tot enige tientallen jaren geleden was de vondst van kleine metalen voorwerpen tijdens opgravingen een grote zeldzaamheid. Gemiddeld leverde een opgraving niet meer dan vijf tot tien kleine metalen voorwerpen op, die dan ook als grote schatten werden gekoesterd. De oorzaak van dit verschijnsel lag niet aan de zeldzaamheid van de voorwerpen zelf, maar aan het feit, dat ze in de modderige grond niet zichtbaar waren en nauwelijks werden opgemerkt, zelfs niet door zeer nauwkeurige opgravers. Dit is veranderd door de komst van de metaaldetector, die met een door-dringend gepiep de aanwezigheid van een metalen voorwerp, hoe klein ook, kenbaar maakt, ook als het object nog niet met het blote oog zichtbaar is. Dit heeft tot gevolg gehad, dat onze kennis van vooral allerlei kleine objecten uit het verleden, zoals munten, (kwak-liteits)loodjes, zegels, penningen, insignes, sieraden, kledingaccessoires, schrijf- en toiletgerei en vele andere functionele voorwerpen explosief is toegenomen. In 's-Hertogenbosch is de rijkste bron van dit soort voorwerpen de bouwput van de Arena aan het Loeffplein geweest, die duizenden, vooral middeleeuwse voorwerpen van dit type heeft opgeleverd. Over de opgravingen op dit terrein en de daar gedane vondsten zal binnenkort een boek verschijnen. Ook andere opgravingsterreinen in 's-Hertogenbosch leveren echter herhaaldelijk fraaie en verrassende vondstjes op. Aan één zo'n vondst, een medaillon van de opgraving Mariënborg, is deze aflevering van de reeks BAM-dochters gewijd.

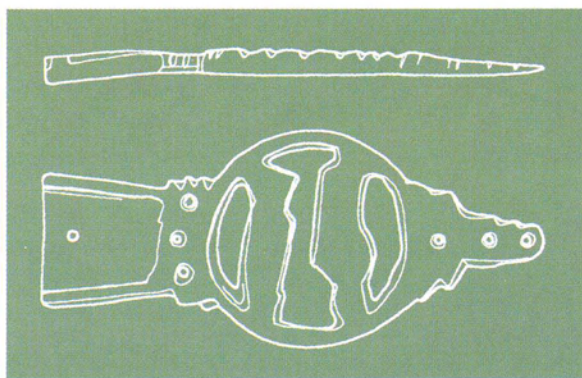
Het medaillon was een onderdeel van een gordelsluiting. Het behoort daarmee met gespen, riemtongen (de met metaal beslagen uiteinden van leren riempjes) en allerlei gordelbeslag tot de meest frequent voorkomende metalen voorwerpen. Ze hebben gemeen dat ze samenhangen met de kleding. Veel meer dan nu was in de late Middeleeuwen de kleding het belangrijkste middel om sociale verschillen tot uitdrukking te brengen. Vooral de daarop aangebrachte sieraden, insignes en andere leren en metalen beslagstukken gaven iemands sociale stand en positie aan. Hierbij waren voorwerpen uit edelmetaal en (half)edelstenen uitsluitend gereserveerd voor de geestelijkheid, de adel en het patriciaat. Stedelijke kledingvoorschriften verboden vaak zelfs het dragen van deze sieraden door andere sociale groepen. Aan hen waren goedkopere materialen zoals messing, gestanst koperbeslag en lood-tin toegestaan.

Tot de meest opvallende en rijkst versierde onderdelen van de kleding behoorde de gordel. Het centrale onderdeel hiervan was de riem, waaraan allerlei persoonlijke uitrustingsstukken, zoals tassen, messen en beurzen waren bevestigd. Deze gordel zelf was meestal rijkversierd met beslagstukken en voorzien van eveneens rijkversierde sluitingen. Nu is het lastig zo'n rijkbeslagen gordel met uitpuilen-

Medaillonsluiting van opgraving Mariënborg, voorzijde. (Foto: BAM)

de beslagstukken door een gesp te halen om deze te sluiten. Als oplossing voor dit probleem ontstond rond 1370 een sluiting, bestaande uit een medaillon-achtig beslagplaatje, waaraan een omgebogen lipje was bevestigd, dat aan een oogje, gemonteerd aan de achterzijde van de gordel kon worden vastgemaakt. De gordel kon zo veel langer zijn dan de omspanning van de heupen wat de mogelijkheid gaf een maximum aan sieraden en rijkversierd beslag te etaleren. Behalve zo'n zeer lange, naar beneden hangende gordel kwamen ook kortere, half lange gordels met medaillonsluitingen

Idem, zij aanzicht en achterzijde. (Tekening: BAM)

voor, waarbij het medaillon met haak of lipje voorzien is van een tegenstuk met oog. Meestal grepen hierbij het lipje en het oogje niet rechtstreeks in elkaar, maar waren door een kettinkje verbonden, waarbij het haakje dus op elke gewenste lengte in het kettinkje kon worden vastgezet. De bronnen suggereren dat de lange gordels door mannen en de half-lange gordels vooral door vrouwen werden gedragen.

Het hier afgebeelde voorwerpje is een fragment van zo'n medaillonsluiting. Het is gevonden in 2003 met een metaaldetector door J. Kuijper in de vulling van een rond 1400 gedempte, tot nu toe onbekende, gegraven Diezetaak in de opgraving Marienburg aan de Berewoutstraat. Het is gemaakt uit messing, is 7,5 cm lang en het medaillon heeft een doorsnede van 3,1 cm. In het rechter, puntig toelopende gedeelte zijn twee gaatjes zichtbaar waarop het haakje of het oogje was vastgeklonken. Het medaillon is opengewerkt. In het medaillon zijn twee vrijstaande figuurtjes afgebeeld. Men neemt aan dat deze voorstelling oorspronkelijk teruggaat op een Annunciatiescène, de Verkondiging van de geboorte van Christus aan Maria door de Engel. Oorspronkelijk stelde de rechter figuur Maria voor, frontaal gezien en de linker figuur de engel, in profiel gezien. De voorstelling is gegoten, maar waarschijnlijk afgegoten van een versleten voorbeeld, waarna de voorstelling enigszins is bijgewerkt tot twee naast elkaar geplaatste figuurtjes. Het bijwerken heeft ook geleid tot de wat potsierlijk grote oogjes in de figuurtjes. De lijst van het medaillon is versierd met groeven, terwijl op het linkergedeelte, waar het riempje in werd vastgezet, een letter v of u is gegraveerd. Een vrijwel identiek exemplaar

inclusief de schematische, sterk afgesleten voorstelling, bevindt zich in het British Museum te Londen. Sociaal gezien kunnen we bij een dergelijke medaillonsluiting denken aan de gordel van een gegoede, maar niet extreem rijke Bossche burger(es) rond 1400.

Literatuur

Vondsten van messing medaillonsluitingen zijn bekend van opgravingen in geheel West-Europa. De beste beschrijving van dit type medaillonsluitingen is te vinden bij: I. Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters* (Kunstwissenschaftliche Studien, bd. 46), (München-Berlin 1971), 121-148. Een vrijwel exacte parallel voor het medaillon van de opgraving Marienburg uit Londen is gepubliceerd door Fingerlin a.w., 139 afb. 228, cat.nr. 195 op p. 382. Een tweede exemplaar, waarbij de voorstelling nog wat schematischer is weergegeven, is afkomstig uit de opgraving Loeffplein. Dit zal worden gepubliceerd in een boek, dat nu ter perse is.